

LIDIA DERFERT-WOLF

Biblioteka Główna Uniwersytetu Technologiczno-Przyrodniczego
w Bydgoszczy

Masowe otwarte kursy online (MOOC) – implikacje dla bibliotek szkół wyższych

Streszczenie. W artykule przedstawiono rozwój oraz cechy charakterystyczne masowych otwartych kursów online (MOOC). Na podstawie literatury przedmiotu zaprezentowano również tematykę kursów MOOC w kontekście wykorzystania ich przez bibliotekarzy akademickich, zarówno w zakresie rozwoju usług bibliotecznych i współpracy z innymi jednostkami uczelni, jak również w kontekście osobistego rozwoju zawodowego.

Słowa kluczowe: masowe otwarte kursy online (MOOC), biblioteki akademickie, edukacja biblioteczna.

Wprowadzenie

Rozwój nowoczesnych technologii informacyjnych i informatycznych wymusił zmiany w kształceniu na wszystkich poziomach, w tym też umożliwił poszerzenie oferty uczenia się przez całe życie. W szkolnictwie wyższym ugruntowane miejsce ma już nauczanie e-learningowe (metoda wykorzystująca media elektroniczne, bez kontaktu *face to face*) czy blended learning (łączenie w różnych proporcjach nauczania tradycyjnego i e-learningu). Do najnowszych trendów zalicza się masowe otwarte kursy online (*massive open online courses*, MOOCs) czy kształcenie odwrócone (*flipped classroom*), w którym krótkie materiały audiowizualne wprowadzające do nowego tematu przeglądane są przez studentów przed zajęciami, żeby później czas poświęcić na ćwiczenia lub dyskusje. Te dwie formy mogą z powodzeniem współistnieć, gdy w trakcie nauczania odwróconego wykorzystają się materiały z MOOC-ów¹.

¹ *Diagnoza szkolnictwa wyższego. Program rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r. Część III. Diagnoza szkolnictwa wyższego*, red. J. Górniak, Warszawa 2015, s. 154–159.

Kursy MOOC najkrócej można zdefiniować przez nazwę – są masowe, czyli dostępne jednocześnie dla nieograniczonej liczby uczestników z całego świata, otwarte – zazwyczaj bezpłatne i bez wstępnych kwalifikacji oraz dostępne online przez internet. Kursy są tworzone przez szkoły wyższe, z wykorzystaniem materiałów, takich jak: prezentacje, wykłady, filmiki, zadania do rozwiązania, dokumenty tekstowe i audio itp. Wykorzystują również narzędzia do interakcji, pozwalające budować społeczność studentów i wykładowców, łącząc tym samym elementy edukacji tradycyjnej i zdalnej.

Artykuł poświęcony jest rozwojowi oraz cechom charakterystycznym kursów masowych, w kontekście wykorzystania ich przez bibliotekarzy akademickich, zarówno w zakresie rozwoju usług bibliotecznych, współpracy z innymi jednostkami uczelni, jak również osobistego rozwoju zawodowego.

Rozwój masowych otwartych kursów online (MOOC)

Powstanie kursów MOOC wynika z rozwoju technologii, ale jest również uznawane jako obrona przed rosnącymi kosztami tradycyjnego kształcenia uniwersyteckiego w kampusach². Pierwsze kursy MOOC powstały w 2008 roku, a za pionierski uznaje się kurs przygotowany na Uniwersytecie Manitoba w Kanadzie *Connectivism and Connectivity Knowledge*, w którym wzięło udział 25 studentów z tamtejszej uczelni oraz 2300 osób z całego świata. Autorem nazwy MOOC jest współpracujący z twórcami tego kursu Dave Cormier, który posłużył się tym terminem w dyskusjach na początku 2008 roku³. Światowe zainteresowanie kursami MOOC było stymulowane przez wydarzenia w Stanach Zjednoczonych, począwszy od uruchomienia w 2011 roku na Uniwersytecie Stanforda otwartego kursu sztucznej inteligencji, który przyciągnął ponad 160 tys. studentów z ponad 190 krajów. Kolejne inicjatywy powstawały w Massachusetts Institute of Technology (MIT) oraz na Uniwersytecie Harvarda. Do końca 2012 roku uniwersytety w całych Stanach Zjednoczonych dostarczały kursy MOOC, samodzielnie lub we współpracy z kolejno pojawiającymi się dostawcami platform dla tych kursów:

² F. Wright, *What Do Librarians Need to Know About MOOCs?*, „D-Lib Magazine” 2013, t. 19, z. 3/4, doi:10.1045/march2013-wright; *Masowy otwarty kurs online*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Masowy_otwarty_kurs_online [dostęp: 31.07.2019].

³ K. Gurba, *MOOC: historia i przyszłość*, Kraków 2015, s. 49–50, doi: 10.15633/9788374384711.

Coursera, EdX, Udacity⁴, stąd właśnie rok 2012 został na łamach „New York Times” uznany rokiem MOOC-ów⁵.

Uczelnie z innych krajów podpisywały umowy z Coursera, EdX i innymi platformami lub podejmowały własne inicjatywy⁶. Jedną z pierwszych był brytyjski projekt FutureLearn (2013 rok), w ramach którego współpracowało ponad 20 najlepszych uniwersytetów z całego świata. W tym samym roku Europejskie Stowarzyszenie Uniwersytetów Nauczania na Odległość (EADTU) ogłosiło ogólnoeuropejską inicjatywę OpenupEd, we współpracy z 11 partnerami z ośmiu krajów UE oraz Turcji, Izraela i Rosji. Największe uniwersytety w Australii już od 2012 roku stawały się partnerami Coursera czy edX, a w 2013 roku Konsorcjum Open Universities Australia uruchomiło własną platformę Open2Study⁷. W tym samym czasie chińskie uczelnie tworzyły indywidualnie programy dla kursów MOOC, jak również ogólnokrajowe platformy, np. XuetangX⁸. Kolejnym miejscem szybkiego rozwoju kursów MOOC była Ameryka Południowa, w tym głównie Brazylia, gdzie niemal każdy uniwersytet ma ambicje tworzenia własnych MOOC-ów, a platformę Veduca oferującą kursy dla całego kraju uruchomiono w 2012 roku⁹.

Pierwszą polską platformą MOOC był Copernicus College, projekt realizowany od 2015 roku pod patronatem Centrum Kopernika Badań Interdyscyplinarnych. Z kolei Fundacja Młodej Polski realizuje od 2018 roku, na zlecenie Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego, projekt Polski MOOC (<http://fmn.org.pl/projekty/polski-mooc/>), którego założeniem jest stworzenie ogólnodostępnej platformy kształcenia, zapewniającej

⁴ C. Barnes, *MOOCs: The Challenges for Academic Librarians*, „Australian Academic & Research Libraries” 2013, t. 44, nr 3, s. 163–164, doi: 10.1080/00048623.2013.821048; *Masowy otwarty...*

⁵ L. Pappano, *The year of the MOOC*, „New York Times” 2012, <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html> [dostęp: 31.07.2019].

⁶ C. Barnes, op.cit., s. 163–164; H. Gore, *Massive Open Online Courses (MOOCs) and Their Impact on Academic Library Services: Exploring the Issues and Challenges*, „New Review of Academic Librarianship” 2014, t. 20 (1), s. 4–6, doi: 10.1080/13614533.2013.851609; K. Gurba, op.cit., s. 49–52; B. Muczyński, *Trendy oraz nowe inicjatywy MOOC w Europie*. 2015, <https://www.slideshare.net/bmuczynski/trendy-oraz-nowe-inicjatywy-mooc-w-europie-przegld> [dostęp: 31.07.2019]; L. Yanxiang, *Service Innovations of University Libraries in the MOOC Era*, „2016 8th International Conference on Information Technology in Medicine and Education (ITME)”, Fuzhou 2016, s. 744, doi: 10.1109/ITME.2016.0173.

⁷ C. Barnes, op.cit., s. 164–165.

⁸ L. Yanxiang, op.cit., s. 744–755.

⁹ K. Gurba, op.cit., s. 51.

bogata ofertę wirtualnych kursów dla różnego typu grup społecznych oraz skupiającej różne środowiska: uczelnie, instytucje naukowe, biznes czy organizacje pozarządowe. Do celów projektu należą m.in. stworzenie platformy jako miejsca udostępnienia kursów typu MOOC, stworzenie systemu akredytacji dla kursów kształcenia na odległość oraz rozwój systemu uznawalności kursów w systemie uczenia się przez całe życie. Autorem rozwiązań technologicznych opartych na systemie Open edX jest Ośrodek Przetwarzania Informacji – Państwowy Instytut Badawczy, który stworzył platformę Navoica (<https://navoica.pl>). Powstawanie nowych kursów MOOC na tej platformie wspiera Narodowe Centrum Badań i Rozwoju (NCBR) dzięki konkursowi „Kurs na MOOC” ogłoszonemu w październiku 2018 roku i skierowanemu do szkół wyższych. W lipcu 2019 roku wybrano do dofinansowania 52 najlepsze projekty¹⁰.

Kursy MOOC – definicje, cechy, szanse i zagrożenia

OpenupEd definiuje kursy MOOC jako szkolenia przeznaczone dla dużej liczby uczestników, do których każdy może uzyskać dostęp za pośrednictwem internetu, bez żadnych kwalifikacji wstępnych, a jednocześnie powinien otrzymać wszystkie elementy kursu za darmo, w trybie online¹¹. Większość autorów publikacji dotyczących MOOC określa szczegółowo istotę tych kursów, rozwijając akronim i definiując poszczególne elementy nazwy „masowe otwarte kursy online”. Posłużę się tu rozszerzoną charakterystyką zaprezentowaną przez OpenupEd¹², przedstawiającą różne wymiary i kryteria podstawowych cech MOOC, przy czym uzupełnię je opiniami innych autorów:

1. **Masowość** – kursy MOOC są projektowane dla ogromnej liczby uczestników. Kerry Wu widzi w tym dążenie do demokratyzacji edukacji i uczenia się, podobnie Wikipedia i blogi demokratyzowały tworzenie i rozpowszechnianie informacji¹³. Zakłada się, że liczba słuchaczy MOOC-ów powinna być większa, niż mogłaby być kształcona w trybie tradycyjnym, albo większa niż 150. Szczególną cechą kursów MOOC jest

¹⁰ Zob. <https://www.ncbr.gov.pl/programy/fundusze-europejskie/power/aktualnosci/> [dostęp: 31.07.2019].

¹¹ *OpenupEd. Definition Massive Open Online Courses (MOOCs)*. 2015, https://www.openuped.eu/images/docs/Definition_Massive_Open_Online_Courses.pdf [dostęp: 31.07.2019].

¹² *Ibidem*.

¹³ K. Wu, *Academic libraries in the age of MOOCs*, „Reference Services Review” 2013, t. 41, z. 3, s. 578, doi: 10.1108/RSR-03-2013-0015.

brak limitów przyjęć – rejestracja nie jest ograniczona, a w niektórych przypadkach przekracza 100 tys. studentów¹⁴. Dodatkowym kryterium powinien być stały poziom zaangażowania wszystkich osób w tworzenie kursu, niezwiększający się znacząco wraz ze wzrostem liczby uczestników. Wynika to z faktu, że kursy są skalowalne, tzn. zakładają powiększanie systemu i musi to być uwzględniane w planach organizacyjnych, wyznacznikach technicznych, w założeniach strukturalnych i merytorycznych¹⁵. Istotny – dla projektowania i realizacji kursów – jest też fakt, że są one dostępne dla użytkowników z różnych kręgów kulturowych, tradycji edukacyjnych i przyzwyczajają¹⁶.

2. **Otwartość** – z założenia kursy MOOC są dostępne dla każdego w dowolnym miejscu, a jedynym warunkiem jest połączenie z internetem. Nie ma ograniczeń tempa uczenia się, choć obecnie sporo MOOC-ów ma ustaloną datę rozpoczęcia i zakończenia kursu. Udział w większości MOOC-ów jest bezpłatny, choć często pobierane są opłaty za certyfikaty albo pełne programy studiów¹⁷. Otwartość MOOC-ów oznacza również dostępność dla wszystkich bez kwalifikacji wstępnych, bez świadectw ukończenia szkół, praktycznie bez formalnego wykształcenia. Poza tym słuchacze mają w czasie kursu dostęp do otwartych zasobów edukacyjnych, a według OpenupEd przynajmniej treść kursu powinna być zawsze dostępna¹⁸. Za otwartość kursów MOOC uznaje się też umożliwienie słuchaczom stawania się współtwórcami nauczanych treści, a nie tylko ich biernymi odbiorcami. Krzysztof Gurba używa terminu crowdsourcing dla określenia zjawiska wzbogacania zawartości kursu w rezultacie partycypacyjnej aktywności wielu użytkowników¹⁹.

3. **Tryb online** – kursy MOOC są w całości tworzone i dostarczane online. Rdzeniem MOOC-ów są wykłady wideo, którym towarzyszą slajdy, notatki lub animowane ilustracje na cyfrowych tablicach oraz niekiedy dodatkowe filmy, niebędące częścią zasadniczego wykładu profesora, czy wywiady z gośćmi. Większość filmów nie przekracza 20 minut. Również online – często w formie multimedialnej – dostępne są quizy i testy, które

¹⁴ H. Gore, op.cit., s. 5; M. Gaebel, *MOOC masowe otwarte kursy online*, Warszawa 2014, s. 5, <http://czytelnia.frse.org.pl/media/mooc-michael-gaebel-eua-frse.pdf> [dostęp: 31.07.2019].

¹⁵ K. Gurba, op.cit., s. 55–60.

¹⁶ Ibidem.

¹⁷ Lista studiów magisterskich i licencjackich w trybie MOOC oraz ich kosztów na podstawie Class Central – zob. <https://www.classcentral.com/pricing-charts/mooc-based-degrees> [dostęp: 31.07.2019].

¹⁸ *OpenupEd...*

¹⁹ K. Gurba, op.cit., s. 55–60.

są główną metodą oceniania przez internet²⁰. Usieciowienie MOOC-ów i wykorzystywanie platform społecznościowych do ich tworzenia wiąże się z umożliwieniem relacji uczeń–nauczyciel, jak również wzajemnego kontaktu użytkowników w celu komunikowania się na temat treści kursu, wspólnego rozwiązywania problemów, ale także wzajemnego, anonimowego oceniania zadań wykonywanych przez słuchaczy²¹. Z uwagi na otwartość dla wszystkich ludzi taka sieciowość ma międzynarodowy wymiar i pozwala nie tylko wymieniać myśli, ale również poznawać ludzi z całego świata. Wokół kursów tworzą się społeczności, na podstawie języka, lokalizacji czy zainteresowań, pozwalając spotykać się później w tzw. realu²².

4. **Kurs** – masowe otwarte kursy online są kursami w pełnym tego słowa znaczeniu w ujęciu pedagogicznym²³. Słuchacze mają dostarczone wszystkie ich elementy:

- krótkie wideo opisujące kurs (najczęściej przez wykładowcę),
- program nauczania, przewodniki z instrukcjami wpierającymi uczenie się, podręczniki, dokumenty z literaturą uzupełniającą, w ramach której występują otwarte zasoby edukacyjne, jak również zasoby licencjonowane, co może stanowić przeszkodę w zrealizowaniu kursu,
- treści edukacyjne w formie wideo, audio, animacji, gier, symulacji komputerowych,
- interakcje między słuchaczami oraz interakcje z wykładowcami na forach, blogach itp.
- zadania do wykonania przez słuchaczy i testy mające na celu sprawdzenie stopnia opanowania materiału, z wbudowanym mechanizmem sprzężenia zwrotnego od innych słuchaczy lub od prowadzących kursy, dostarczającym komentarze i sugestie dla uczestnika kursu,
- nieformalne opcje potwierdzenia ukończenia kursu lub formalny certyfikat, ale najczęściej dodatkowo płatny.

Charakterystyka kursów MOOC tylko przez analizę terminów z nazwy nie oddaje w pełni ich wszystkich cech, słabych i mocnych stron oraz elementów wyróżniających spośród innych kursów sieciowych. W pierwszej kolejności na podkreślenie zasługują wysoki poziom, wiarygodność i rzetelność kursów, gdyż są wprawdzie oferowane przez platformy

²⁰ Ibidem, s. 577–578.

²¹ K. Gurba, op.cit., s. 53–60.

²² K. Wu, op.cit., s. 578.

²³ H. Gore, op.cit, s. 5; M. Gaebel, op.cit., s. 15–16.

edukacyjne (niekiedy komercyjne) odpowiedzialne za produkcję i obsługę techniczną, ale realizowane są na ogół przez wykładowców – specjalistów z danej dziedziny – z renomowanych uczelni czy innych instytucji edukacyjnych i naukowych, którzy odpowiadają za jakość przekazywanych treści. Ponadto kursy to nie tylko „dawki” solidnej wiedzy przedmiotowej, ale również kontekst, np. lektury uzupełniające, bazy danych, przykłady i studia przypadków²⁴.

Większość kursów MOOC odbywa się w języku angielskim, choć dostępne są także w innych językach. Niektóre z nich występują z napisami w kilku wersjach językowych do wyboru. Katalog Class Central (<https://www.classcentral.com>) wśród ponad 11 tys. MOOC-ów rejestruje obecnie 9581 kursów w języku angielskim, 925 – hiszpańskim, 751 – francuskim, 330 – rosyjskim, 284 – chińskim, 234 – włoskim, 108 – portugalskim, 131 – arabskim, 102 – japońskim, 88 – niemieckim oraz po kilka lub kilkanaście w językach: tureckim, hebrajskim, niderlandzkim, koreańskim, czeskim, estońskim.

Czas trwania MOOC-ów jest różny – od 2 do 10 tygodni – ale kursy zawsze mają wyznaczoną datę rozpoczęcia oraz zakończenia i w tych granicach umożliwiają słuchaczom naukę we własnym tempie. Przeważnie jest też określone tygodniowe obciążenie czasowe (średnio od 1 do 10 godzin), przewidziane na przerobienie danego materiału.

Tematyka kursów MOOC jest bardzo zróżnicowana, dzięki czemu potencjalni użytkownicy mają możliwość kształcenia się i dokształcania z różnych dyscyplin i dziedzin nauki, jak również w zakresie problemów życia codziennego. W Class Central dominują następujące grupy tematyczne (<https://www.classcentral.com/subjects>), uszeregowane według liczby dostępnych kursów: zarządzanie (2095), nauki społeczne (1438), informatyka (1263), nauki ścisłe (1202), humanistyka (1169), inżynieria (1077), edukacja i kształcenie (1052), programowanie (973), ochrona zdrowia i medycyna (955), sztuka i projektowanie (685), analityka danych (498), matematyka (416), rozwój osobisty (361).

Kursy przyciągają słuchaczy nie tylko z całego świata, ale także ze wszystkich dziedzin życia, reprezentujących różne poziomy wykształcenia – od licealistów i studentów pragnących poszerzać wiedzę, poprzez pracujących zawodowo, chcących zdobyć nowe umiejętności czy przekwalifikować się, aż po seniorów rozwijających swoje pasje²⁵. Jak podaje Class Central, w 2018 roku liczba słuchaczy kursów MOOC osiągnęła 101 mln, w tym 20 mln zapisało się na co najmniej jeden kurs, przy czym

²⁴ K. Gurba, op.cit., s. 53–55, M. Gaebel, op.cit., s. 8.

²⁵ K. Wu, op.cit., s. 578–579.

przyrost ulega w ostatnich latach spowolnieniu, przy jednoczesnym wzroście liczby osób płacących za kursy i studia. Natomiast obserwuje się sporą dynamikę przyrostu liczby kursów, których w 2018 roku było ponad 11 tys., realizowanych przez ponad 900 uczelni, z czego 2 tys. dodano w samym 2018 roku²⁶. Największym problemem jest jednak liczba osób, które nie ukończyły kursów. Wskaźniki rezygnacji z MOOC-ów są bardzo wysokie – w ostatnich 5 latach osiągnęły aż 96%. Większość spośród tych osób zapisuje się z ciekawości i później nawet nie rozpoczyna nauki, nie oddaje żadnych prac kontrolnych. Niektórzy rejestrują się na kurs, żeby przetestować określoną uczelnię przed rekrutacją na tradycyjne studia. Inni rezygnują w momencie, gdy osiągną potrzebne umiejętności. Taka jest konsekwencja faktu, że kursy są darmowe oraz – w większości – kończą się bez uzyskania punktów czy certyfikatu. Dostawcy platform skupiają się obecnie na zwiększeniu interaktywności kursów i szerszym zachęcaniu słuchaczy do aktywności²⁷. Podkreśla się też, że nawet jeżeli niewielki procent uczestników osiągnie cele kursów, to i tak rezultat będzie większy niż liczba studentów zaliczających ponad 10 lat temu dany przedmiot w warunkach tradycyjnych²⁸.

Całkowicie darmowe są uczestniczenie w kursie oraz ocenianie prac słuchaczy. Jednak – jak już wspomniano – certyfikacja kursów jest płatna, choć nie są to wysokie koszty. Natomiast kursy zakończone zdobyciem zaliczenia w ramach studiów, uznawanych kwalifikacji czy tytułu zawodowego osiągają dużo wyższe ceny, ale i tak niższe niż czesne za przedmioty nauczane w tradycyjny sposób. Pobieranie opłat za kursy oferujące tytuły zawodowe oraz kursy korporacyjne jest obserwowanym trendem w rozwoju MOOC-ów w ostatnich latach²⁹, choć spotyka się to też z krytyką ze strony obrońców etosu pierwszych, bezpłatnych kursów. Prognozuje się, że kursy MOOC mogą się stać mniej masowe i mniej otwarte, jednak ich potencjał dla słuchaczy pozostanie nadal duży³⁰.

²⁶ D. Shah, *Year of MOOC-based Degrees: A Review of MOOC Stats and Trends in 2018*, „Class Central MOOC Report”, 6.01.2019, <https://www.classcentral.com/report/moocs-stats-and-trends-2018/> [dostęp: 31.07.2019].

²⁷ S. Murray, *Moocs struggle to lift rock-bottom completion rates*, „Financial Times”, 4.03.2019, <https://www.ft.com/content/60e90be2-1a77-11e9-b191-175523b59d1d> [dostęp: 31.07.2019].

²⁸ M. Gaebel, op.cit., s. 16.

²⁹ D. Shah, *Year of MOOC-based...; idem, Six Tiers of MOOC Monetization*, „Class Central MOOC Report”, 17.01.2018, <https://www.classcentral.com/report/six-tiers-mooc-monetization/> [dostęp: 31.07.2019].

³⁰ S. Murray, op.cit.

Bezpłatny dostęp do kursów czy opłaty za oferty specjalne wiążą się z problemem finansowania produkcji MOOC-ów, procesu złożonego, czasochłonnego i bardzo kosztownego. Michael Gaebel przytacza szacunki z 2013 roku, zgodnie z którymi w ciągu kilku miesięcy na kursy MOOC wydano ok. 100 mln dolarów, a same tylko Harvard i MIT zainwestowały po 30 mln dolarów w edX³¹. Platformy dostarczające kursy MOOC – jako spółki lub konsorcja uczelniane – powstały na fali entuzjazmu i mody, bez trwałego modelu biznesowego. Obserwatorzy zastanawiali się, jak bezpłatne kursy kiedykolwiek zarobią³². Tymczasem komercyjny dostawca Coursera ewoluował w ciągu ostatnich 7 lat od zera do ponad 100 mln dolarów przychodów³³. Obecnie system tzw. monetyzacji kursów MOOC usystematyzował się, choć nie każda platforma przyjęła dokładnie taki sam model biznesowy, a są wśród nich też takie, które stworzono w celu niedochodowym. Dhawal Shah zidentyfikował sześciopoziomowy model monetyzacji kursów MOOC, zastrzegając, że nie wszyscy dostawcy zarabiają na wszystkich sześciu poziomach, i podkreślając, że dzięki temu modelowi dostawcy MOOC-ów osiągają zrównoważony model przychodów, pozwalający im (i ich partnerom uniwersyteckim) efektywnie zarabiać na treściach na różnych poziomach cenowych:

- poziom całkowicie darmowy – podstawowe kursy bez certyfikatu,
- płatne certyfikaty poszczególnych kursów (średnio 50 dolarów),
- wiele certyfikowanych kursów w ramach jednej specjalizacji (od kilkuset do kilku tysięcy dolarów),
- przedmiot na zaliczenie, uznawany w tradycyjnym systemie kształcenia (od kilkuset do kilku tysięcy dolarów),
- pełny program studiów online (od kilku tysięcy do kilkudziesięciu tysięcy dolarów),
- szkolenia korporacyjne, w ramach których pracodawcy mają również dostęp do dodatkowych funkcji, takich jak analizy, śledzenie postępów itd. (dochody dostawcy w tym przypadku mogą wahać się od kilku tysięcy do milionów dolarów)³⁴.

Podsumowując, zaletą kursów MOOC z punktu widzenia użytkowników jest niewątpliwie pierwotnie zakładany brak opłat lub niski koszt certyfikatu. Sporym atutem jest sieciowy i elastyczny czasowo tryb nauki,

³¹ M. Gaebel, op.cit., s. 13–14.

³² D. Shah, *Coursera's Monetization Journey: From 0 to \$100+ Million in Revenue*, „Class Central MOOC”, 22.06.2019, <https://www.classcentral.com/report/coursera-monetization-revenues/> [dostęp: 31.07.2019].

³³ D. Shah, *Coursera's Monetization...*

³⁴ D. Shah, *Six Tiers...*

dzięki któremu każdy zainteresowany może uczestniczyć w kursie bez względu na lokalizację, łączyć kształcenie ze studiami czy pracą, a tym samym oszczędzać czas. Koncepcja MOOC stwarza jednocześnie szerokie możliwości rozwoju zawodowego, gwarantując wysoki poziom kursów, profesjonalne wsparcie ekspertów i dostęp do najlepszych materiałów. Cenną zaletą jest brak wymagań kwalifikacyjnych przy zapisywaniu się na zajęcia. Kursy MOOC mają też oczywiste plusy z punktu widzenia twórców i dostawców – uczelniom przynoszą prestiż, firmom komercyjnym wymierne zyski, a dla wszystkich są dodatkowym kanałem marketingowym. Za wady MOOC-ów uznawane są m.in.: mniejszy kontakt pomiędzy wykładowcami a słuchaczami i innymi uczniami, brak możliwości sprawdzenia, czy prace kontrolne i testy końcowe są wykonywane samodzielnie, bariera językowa, wysokie koszty „wyprodukowania” kursu oraz wspomniany bardzo wysoki wskaźnik rezygnacji z kursów.

Z pewnością MOOC wychodzą z fazy eksperymentalnej i stają się powoli elementem systemu edukacji. Krytycy twierdzą, że tego typu studia nie zastąpią tradycyjnej uczelni. Wydaje się jednak, że należy spojrzeć na problem bardziej perspektywicznie i zastanawiać się, w jaki sposób kursy MOOC wpłyną na przemiany w procesach kształcenia, edukacji i na zmiany w sektorze szkolnictwa wyższego oraz jego instytucjach; czy to nowy model kształcenia i czy w końcu zastąpi tradycyjne uczelnie, biorąc pod uwagę fakt, że rośnie liczba programów magisterskich w formie MOOC³⁵.

Platformy i wyszukiwarki kursów MOOC

Podczas omawiania historii rozwoju oraz cech kursów MOOC wymieniano wielokrotnie przykłady platform, których dostawcy zapewniają tworzenie kursów i wsparcie techniczne, a za treść wykładów i testów odpowiadają współpracujące uczelnie bądź inne instytucje edukacyjne. Do najważniejszych należą:

1. Coursera (<https://www.coursera.org/>) – powstała w 2012 roku komercyjna spółka, która współpracuje z inwestorami oraz z czołowymi na świecie uczelniami (ogółem 187 partnerów, w tym 88 ze Stanów Zjednoczonych). Kursy z Europy dostarczają: Wielka Brytania, Włochy, Dania, Niemcy, Hiszpania, Holandia, Szwecja, Szwajcaria i Rosja. Z Coursery korzysta ponad 40 mln słuchaczy z całego świata. Na platformie jest obecnie dostępnych ponad 4 tys. kursów, m.in. z zarządzania, analizy danych,

³⁵ M. Gaebel, op.cit., s. 22–27.

programowania, komunikacji, marketingu i statystyki. Ponad 2 tys. kursów jest w języku angielskim, niektóre z transkrypcją w innych językach. Kursy są bezpłatne, natomiast za wydanie certyfikatu trzeba wnieść opłatę (30–200 dolarów). Na platformie znaleźć też można 15 płatnych programów kilkuletnich akredytowanych studiów licencjackich i magisterskich renomowanych uczelni, głównie z informatyki i zarządzania. Kursy MOOC można wyszukiwać według języka, poziomu zaawansowania, tematyki albo twórcy.

2. edX (<https://www.edx.org>) – platforma założona przez Harvard University i Massachusetts Institute of Technology w 2012 roku, a obecnie konsorcjum zrzeszające 135 najlepszych uczelni na świecie, które oferują ponad 2400 kursów, głównie z informatyki, zarządzania, inżynierii, nauk społecznych, analizy danych i statystyki. Kursy odbywają się najczęściej w języku angielskim (ok. 2200), ale również hiszpańskim, chińskim, francuskim, włoskim itd. Kursy ukończyło 20 mln słuchaczy, a zarejestrowało się aż 70 mln. Uczestnictwo w kursach edX jest bezpłatne, natomiast uzyskanie certyfikatów kosztuje ok. 50 dolarów. edX oferuje 9 programów studiów magisterskich. Wyszukiwanie kursów w serwisie daje dużo możliwości – od poszukiwania według dziedziny, rodzaju kursu, poziomu zaawansowania, uczelni prowadzącej, języka, aż po ciekawą funkcję, pozwalającą odfiltrować kursy trwające czy zakończone, ale zarchiwizowane.

3. Udacity (<http://www.udacity.com/>) – firma komercyjna założona w 2012 roku. Nie współpracuje z żadną uczelnią i oferuje ok. 200 darmowych kursów (z płatnymi certyfikatami) głównie dla programistów i specjalistów IT. Realizuje też 37 płatnych kursów w ramach programu *nanodegrees*, dzięki którym można znaleźć zatrudnienie m.in. w: Google, AT&T, IBM, NVIDIA.

4. FutureLearn (<https://www.futurelearn.com/>) – komercyjna platforma założona w 2013 roku przez brytyjski Open University, współpracująca z wieloma uniwersytetami na całym świecie oraz z British Council, British Library oraz British Museum. Oferuje darmowe kursy (certyfikaty płatne) o bardzo zróżnicowanej tematyce oraz płatne studia online.

5. iversity (<https://iversity.org/>) – platforma edukacyjna założona w 2011 roku w Niemczech (od 2015 roku spółka), oferująca kursy online we współpracy z uczelniami, firmami i organizacjami pozarządowymi. Była pierwszą europejską platformą MOOC oraz pierwszą platformą na świecie, która oferowała kursy przyznające punkty ECTS. Obecnie iversity ma ponad 750 tys. użytkowników i ponad milion rejestracji na kursy.

6. Khan Academy (<https://pl.khanacademy.org/>) – platforma e-learningowa oraz serwis społecznościowy zaliczany też do MOOC, pozwalający

na dzielenie się materiałami edukacyjnymi (kursy, scenariusze lekcji, filmy, testy itp.)

7. Copernicus College (<https://www.copernicuscollege.pl/>) – polski serwis udostępniający kursy dotyczące kosmologii, filozofii, antropologii, a także chemii, neurobiologii, matematyki, psychiatrii, nauk prawnych i medycyny. Kursy zawierają nagrane wykłady oraz artykuły naukowe, fragmenty książek, literaturę uzupełniającą czy zestawy ćwiczeń i testów. Zdanie egzaminu końcowego pozwala pobrać specjalny certyfikat.

8. Navoica (<https://navoica.pl>) – polska platforma z kursami w języku polskim, bez opłat i dla każdego zarejestrowanego użytkownika. Portal ma charakter niekomercyjny i prowadzony jest jako wykonywanie zadania w interesie publicznym. Po ukończonym kursie słuchacz może otrzymać certyfikat wystawiony przez instytucję naukową, która go opracowała. Aktualnie w Navoice dostępnych jest 5 kursów, w tym dwa Fundacji Młodej Nauki i po jednym OPI PIB, Politechniki Warszawskiej oraz Politechniki Łódzkiej. Warto obserwować platformę, gdyż wkrótce zaczną się tam pojawiać kursy opracowane w ramach wspomnianego konkursu NCBR „Kurs na MOOC”.

Ze względu na ogromną liczbę MOOC-ów na całym świecie powstały wyspecjalizowane serwisy pozwalające na wyszukiwanie kursów oraz zajmujące się statystykami, monitoringiem, opracowaniem raportów i prognoz rozwojowych. Do najważniejszych należą:

1. ClassCentral (<https://www.classcentral.com/>) – serwis rekomendujący i wyszukiwarka oferująca proste wyszukiwanie oraz fasety pozwalające na zawężenie wyników wyszukiwania według: kursów z certyfikatami, daty rozpoczęcia, dziedziny i języka. Rezultaty wyszukiwania zawierają: tytuł kursu, platformę, czas trwania, szacowaną liczbę godzin nauki w tygodniu, datę rozpoczęcia oraz recenzje słuchaczy. W serwisie dostępne jest też przeglądanie kursów według dziedziny, platformy, uczelni czy instytucji i języka. Class Central prowadzi stały monitoring kursów MOOC i publikuje raporty³⁶.

2. MOOC List (<https://www.mooc-list.com/>) – agregator MOOC-ów dostarczanych na różnych platformach, pozwalający na wyszukiwanie według wielu kryteriów (m.in. słowa kluczowe, platforma, uczelnia, tematyka, czas trwania, język, język napisów, kraj, rodzaj testu końcowego, rodzaj certyfikatu) bądź przeglądanie (według platformy, uczelni, kraju, języka, rodzaju certyfikatu). Wyniki wyszukiwania zawierają: tytuł kursu, platformę, nazwę uczelni, datę rozpoczęcia, język oraz recenzje słuchaczy i tagi tematyczne.

³⁶ MOOC Report, <https://www.classcentral.com/report/> [dostęp: 31.07.2019].

3. CourseTalk (<https://www.coursetalk.com>) – katalog i wyszukiwarka kursów MOOC oraz serwis rekomendujący szkolenia na podstawie opinii słuchaczy i preferencji poszukującego użytkownika.

4. OpenupEd (<https://www.openuped.eu/>) – serwis skupiający informacje o kursach MOOC oferowanych głównie przez europejskie uczelnie.

Co oznacza koncepcja MOOC dla bibliotek akademickich?

Powstanie koncepcji MOOC i rozwój kursów na całym świecie ma niezaprzeczalny wpływ na bibliotekarstwo akademickie, z jednej strony implikując zmiany w działaniu i postrzeganiu bibliotek, a z drugiej strony umożliwiając rozwój zawodowy ich pracownikom. Ogromny przyrost publikacji na ten temat w zagranicznej literaturze fachowej (głównie amerykańskiej) zaobserwowano w 2013 roku³⁷. H. Frank Cervone, analizując trendy technologiczne w rozwoju szkolnictwa wyższego ogłoszone w tym samym roku przez New Media Consortium i wskazując ich wpływ na biblioteki, zwraca uwagę na kursy MOOC jako trend z perspektywą wdrożenia w ciągu roku i nowy obszar, w który powinni się zaangażować bibliotekarze, jeśli chcą utrzymać odpowiednią pozycję w uczelni³⁸. Stawiając pytanie, jaka ma być rola bibliotek w tych kursach, stwierdza jednocześnie, że mogą one stać się nieistotne w nowym środowisku edukacyjnym, jeśli nie będą aktywne na tym polu.

Duży wpływ na rozwój działań bibliotek w omawianym zakresie miało seminarium *MOOCs and Libraries: Massive Opportunity or Overwhelming Challenge?* dotyczące wyzwań dla bibliotek, związanych z wdrażaniem kursów MOOC. Na witrynie wydarzenia (<http://www.oclc.org/research/events/2013/03-18.html>) – zorganizowanego przez OCLC Research and the University of Pennsylvania Libraries w marcu 2013 roku – znaleźć można linki do prezentacji oraz nagrań wideo. Istotnym osiągnięciem seminarium było opracowanie wniosków końcowych, będących katalogiem proponowanych działań dla bibliotekarzy³⁹, które stały się inspiracją dla

³⁷ A. Kaushik, A. Kumar, *Periodical literature on MOOCs and LIS domain*, „International Journal of Information Dissemination and Technology” 2015, t. 5 (1), s. 37–40.

³⁸ H.F. Cervone, *Three trends in higher education and their potential impact on information agencies*, „OCLC Systems & Services: International digital library perspectives” 2015, t. 31, z. 1, s. 8–9, doi: 10.1108/OCLC-10-2014-0034.

³⁹ *Next Steps identified in final group discussions*, w: *MOOCs and Libraries: Massive Opportunity or Overwhelming Challenge?* University of Pennsylvania, 18–19.03.2013, <https://www.oclc.org/content/dam/research/events/2013/03-18moocs-next-steps.pdf> [dostęp: 31.07.2019].

aktywności bibliotek w kolejnych latach, a przede wszystkim uświadomiły bibliotekarzom, w jaki sposób zmiany w edukacji online mogą wpływać na ich codzienne obowiązki oraz role na uczelniach.

Wyzwania dla bibliotek w związku z rozwojem MOOC-ów są przedmiotem wielu publikacji, których aktorzy są zgodni co do tego, że idea ta przynosi ogromne możliwości bibliotekom akademickim, mającym wiele potencjalnych ról do odegrania w procesie tworzenia, wspierania rozwoju i oceny działania kursów oraz przechowania ich treści⁴⁰. Udział bibliotek szkół wyższych w inicjatywach MOOC może obejmować:

- zaangażowanie we wszystkie sprawy związane z ideą MOOC i kształtowanie partnerstwa w tym zakresie w instytucji macierzystej,
- wspieranie wykładowców MOOC w tworzeniu kursów,
- zarządzanie prawami autorskimi i licencjami do treści kursów oraz udostępnianych w nich materiałów szkoleniowych,
- promocję otwartych zasobów i licencji,
- wspieranie studentów w aktywnym uczestniczeniu w kursach,
- tworzenie kursów MOOC,
- archiwizację kursów, prac słuchaczy itp.
- rozwój najlepszych praktyk przez monitorowanie i ocenę kursów,
- rozwój zawodowy przez udział bibliotekarzy w kursach⁴¹.

Bibliotekarze powinni aktywnie angażować się we wszystkie procesy związane z kursami MOOC na swojej uczelni, a przede wszystkim zaofiarować swoją wiedzę w zakresie np. otwartego dostępu, praw autorskich, kształcenia umiejętności informacyjnych. I nie powinna to być postawa wyczekująca na zaproszenie do współpracy, ale raczej **tworzenie atmosfery partnerstwa czy nawet wypracowanie pozycji lidera na uczelni**, choć już samo uczestniczenie w rozmowach, inicjowaniu tworzenia kursów MOOC pozwoli bibliotekarzom być na bieżąco z tymi zagadnieniami i włączać się w odpowiednie działania⁴². Jeśli chodzi o **wsparcie wykładowców czy całych wydziałów**, może to być pomoc przy tworzeniu kursów przez udostępnianie sprzętu i innych materiałów niezbędnych

⁴⁰ C. Ahlberg, *Moocs at Karolinska Institutet University Library*, „Insights” 2014, t. 27 (2), s. 160–165, doi: 10.1629/2048-7754.116; H. Gore, op.cit.; M. Schwartz, *Massive Open Opportunity*. *Library Journal*, „New York” 2013, t. 138/9, <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=massive-open-opportunity-supporting-moocs> [dostęp: 31.07.2019]; F. Wright, op.cit.; K. Wu, op.cit.; L. Yanxiang, op.cit.

⁴¹ C. Ahlberg, op.cit.; C. Barnes, op.cit.; H. Gore, op.cit.; *Next Steps...*; F. Wright, op.cit.; K. Wu, op.cit.

⁴² C. Ahlberg, op.cit., s. 162–163; H. Gore, op.cit., s. 12–14; *Next steps...*; K. Wu, op.cit., s. 583–584.

do nagrywania wykładów⁴³ czy nawet współtworzenie MOOC-ów przez realizację pojedynczych modułów (np. dotyczących wyszukiwania informacji), które mogą być też wkomponowywane w wiele różnych MOOC-ów⁴⁴. Doskonałym przykładem takiej współpracy jest biblioteka Duke University (USA), w której działa Center for Instructional Technology – centralna jednostka wsparcia wykładowców w zakresie doradztwa, planowania i produkcji kursów, interpretacji praw autorskich itp.⁴⁵. Z kolei biblioteka uniwersytetu medycznego Karolinska Institutet w Sztokholmie odgrywa aktywną rolę w zespołach MOOC, zyskując znaczącą pozycję na uczelni⁴⁶.

Najczęściej spotykaną rolą bibliotekarzy w kursach MOOC i najchętniej im przydzielaną na uczelniach jest **odpowiedzialność za status prawnoutorski treści kursów i zalecanych lektur**. Procedura „czyszczenia” praw autorskich jest bibliotekarzom od dawna znana, ale w przypadku MOOC-ów bardzo czasochłonna (zajmuje średnio 380 godzin pracy dla każdego kursu na platformie Coursera⁴⁷), gdyż skala i otwartość kursów niosą za sobą nowe problemy. Zadanie to obejmuje m.in. ustalanie statusu prawnego publikacji, negocjowanie licencji, określenie dozwolonego użytku. Należy pamiętać, że słuchacze MOOC-ów nie są formalnie uczniami czy studentami i często (np. w Polsce) nie można skorzystać w tym przypadku z dozwolonego użytku edukacyjnego. Duży problem rodzi również polecanie licencjonowanych baz danych i czasopism elektronicznych, do których dostęp biblioteka umożliwia tylko autoryzowanym użytkownikom. Zarządzanie prawami autorskimi w ramach kursów MOOC jeszcze bardziej się komplikuje, gdy chodzi o prace tworzone przez słuchaczy, które są często udostępniane (np. do wzajemnej oceny) innym uczestnikom kursów. Ponadto kwestie prawne dotyczą też samych kursów, np. tworzonych na uczelni i zamieszczanych na jednej z wcześniej omawianych platform. Wtedy warto negocjować najbardziej korzystne dla uczelni i słuchaczy warunki, w najlepszym razie udostępnianie kursu na otwartych licencjach.

⁴³ M. Schwartz, op.cit.

⁴⁴ K. Wu, op.cit., s. 583.

⁴⁵ Zob. <https://libcms.oit.duke.edu/support/crazy-smart-duke-moocs> [dostęp: 31.07.2019].

⁴⁶ Funkcjonujący przy bibliotece dział Educational Technology Support był zaangażowany w produkcję kursów MOOC na uczelni, a od 2019 roku jego pracownicy zostali przeniesieni do nowej jednostki Teaching and Learning. Zob. <https://kib.ki.se/en/contact-us/educational-technologists> [dostęp: 31.07.2019].

⁴⁷ C. Barnes, op.cit., s. 166; M. Schwartz, op.cit.

Kolejnymi ważnymi zadaniami dla bibliotekarzy wspierających rozwój kursów MOOC we własnej uczelni są **gromadzenie i promowanie otwartych zasobów**, jako alternatywy wobec zastrzeżonych prawem autorskim. Zaleca się, by wykładowcy w pierwszej kolejności poszukiwali materiałów dostępnych na wolnych licencjach (np. Creative Commons) lub w domenie publicznej⁴⁸. W tym zakresie bibliotekarze również mają ogromne doświadczenie. Mogą przy tej okazji promować ideę Open Access oraz własne otwarte zasoby tworzone od lat, np. biblioteki cyfrowe czy repozytoria instytucjonalne. We wspomnianej bibliotece uniwersytetu medycznego w Sztokholmie stworzono stronę internetową ze wskazówkami, jak znaleźć i opracować otwarte zasoby edukacyjne, które można wykorzystać w kursach MOOC (<https://kib.ki.se/en/produce-educate/learning-resources>). Podobną witrynę – jako pomoc dla twórców kursów – oferuje Penn Libraries Uniwersytetu w Pensylwanii (<https://guides.library.upenn.edu/copyright/MOOC>) czy biblioteka uniwersytecka w Sydney (<https://libguides.library.usyd.edu.au/moocs>).

Wsparcie słuchaczy kursów MOOC w nauce jest następną ważną funkcją wypełnianą przez bibliotekarzy, dla których obsługa użytkowników od zawsze była kluczową misją, jednak w tym obszarze liczba tych użytkowników (pojedynczy MOOC może mieć dziesięciokrotnie więcej uczestników niż liczba studentów uczelni⁴⁹) znacznie przekracza możliwości zarówno personalne, jak i technologiczne. Co więcej, przy wielu krótkich kursach zorientowanych na zdobycie określonych umiejętności zawodowych bibliotekarze będą po prostu zbędni, co nie oznacza umniejszania ich roli w ogóle⁵⁰. Można tu działać małymi krokami. Warto nawiązywać kontakty z twórcami kursów i zachęcać ich do zamieszczania w materiałach linków do tutoriali czy przewodników dostępnych na witrynach bibliotecznych, zawierających polecane, wiarygodne i wyselekcjonowane zasoby sieciowe. Warto je zweryfikować pod kątem słuchaczy kursów MOOC, tworzyć serwisy tylko im dedykowane. Tutoriale mogą też zawierać informacje ogólne o MOOC-ach, linki do platform z kursami i wyszukiwarek. Można już znaleźć sporo wartych naśladowania przykładów, np.:

- Library UC San Diego (<https://ucsd.libguides.com/c.php?g=90991&p=585888>),
- biblioteka British University w Egipcie (<https://bue.libguides.com/MOOCs/Websites>),

⁴⁸ C. Barnes, op.cit., s. 167; M. Schwartz, op.cit.; K. Wu, op.cit., s. 582.

⁴⁹ M. Schwartz, op.cit.

⁵⁰ C. Barnes, op.cit., s. 165.

- biblioteka University of Glasgow (<https://www.gla.ac.uk/myglasgow/library/help/moocstatement/>),
- University of the Witwatersrand, Johannesburg (https://libguides.wits.ac.za/Open_Educational_Resources/MOOCs),
- Alvin Sherman Library, Research, and Information Technology Center (Floryda) (<http://nsufl.libguides.com/MOOC>).

Unikalną inicjatywą jest portal kursów MOOC stworzony przez BIBSYS (konsorcjum bibliotek naukowych w Norwegii, <https://www.mooc.no/>) jako jedna z usług BIBSYS, obok katalogu centralnego, multiwyszukiwarki, agregatora repozytoriów publikacji i danych badawczych i innych (<https://www.bibsys.no/produkter-tjenester/tjenester/mooc-plattform-og-portal/>). Mooc.no umożliwia dostęp do kursów prowadzonych przez norweskie uczelnie, bez względu na platformę, oraz tworzenie kolejnych kursów za pomocą otwartych narzędzi.

Omówione zadania bibliotek w zakresie MOOC nie wymagały specjalnych nowych umiejętności, które okazały się niezbędne przy kolejnym wyzwaniu – **tworzeniu kursów przez bibliotekarzy**, choć z pewnością przydatne będzie doświadczenie zdobyte przy opracowywaniu szkoleń tradycyjnych czy e-learningowych. Chodzi tu o kursy, w których bibliotekarze akademicy są ekspertami, a mianowicie dotyczące kształcenia umiejętności informacyjnych. Mogą to być moduły samodzielne lub wkomponowane w kursy akademickie, np.:

- Learning Online: Searching and Researching (<https://www.futurelearn.com/courses/searching-and-researching>),
- Academic Information Seeking (<https://www.coursera.org/learn/academicinfoseek>),
- Advanced Literature Searching in the Health Sciences (<https://www.edx.org/course/advanced-literature-searching-in-the-health-sciences>),
- Information Seeking and Management for Thesis Writers⁵¹ (<https://mooc.helsinki.fi/course/view.php?id=51#coursetools> – kurs dostępny tylko do przeglądania, po zalogowaniu jako gość).

Biblioteki – szczególnie te, które tworzą samodzielnie kursy MOOC i mają największe w tym zakresie doświadczenie oraz możliwości – mogą angażować się w ocenę rezultatów kształcenia, monitorowanie satysfakcji i zachowań uczestników kursów i inne badania pozwalające na dalsze ulepszanie kursów i tworzenie katalogu najlepszych praktyk dla całej

⁵¹ T. Kettunen, K. Weimer, V. Vainikka, P. Helminen, *Information Seeking MOOC Goals at the University of Helsinki*, „Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education” 2019, nr 1, doi: 10.15845/noril.v11i1.2787.

społeczności zajmującej się MOOC-ami, stosunkowo nowym, niezbadanym środowiskiem edukacyjnym⁵². Jest to tym bardziej uzasadnione, że technologia MOOC daje z jednej strony duże możliwości interakcji (np. ankietowanie słuchaczy), a z drugiej – analizy ogromnych ilości danych generowanych przez dostawców platform MOOC. Pozwala też na porównania skuteczności szkoleń MOOC i tradycyjnych⁵³. Na przykład bibliotekarze z Library and Information Health Network North West zbadali kosztochłonność tego typu kursów w zależności od liczby słuchaczy, na podstawie pilotażowego kursu z zakresu wyszukiwania literatury dla pracowników bibliotek medycznych⁵⁴.

Kolejnym wyzwaniem dla bibliotek, będącym naturalnym następstwem już wykonywanych prac, jest **archiwizacja treści kursów i treści tworzonych przez słuchaczy** (prace kontrolne, projekty, dyskusje na forum), przede wszystkim w celu zachowania dla przyszłych pokoleń badaczy. Jest to również pewnego rodzaju gwarancją, że z treści opracowanych przez uczelnie nie będą czerpać zysków dostawcy platform MOOC. Zaleca się zatem takie formułowanie umów z dostawcami, aby zapewniały archiwizację treści w repozytoriach uczelnianych (nawet bez możliwości ponownego wykorzystania), z czym wiąże się wypracowanie odpowiednich narzędzi i metadanych⁵⁵.

Kursy MOOC a rozwój zawodowy bibliotekarzy

Różnorodna oferta kursów MOOC stwarza również możliwości samokształcenia i rozwoju zawodowego bibliotekarzy. Udział w kursie pozwoli ponadto doskonale poznać funkcjonowanie tej formy kształcenia, co przyniesie później korzyści zarówno w promowaniu kursów użytkownikom, wspieraniu ich oraz wykładowców, a w końcu przy samodzielnym tworzeniu MOOC-ów. Bibliotekarze mogą uczestniczyć zarówno w kursach im dedykowanych, jak też takich, które pozwolą opanować nowe umiejętności i lepiej wykonywać codzienne obowiązki (np. z zakresu marketingu, zarządzania, prawa autorskiego, projektowania stron

⁵² C. Ahlberg, op.cit., s. 163; C. Barnes, op.cit. s. 170; T. Kettunen, K. Weimer, V. Vainikka, P. Helminen, op.cit.; M. Schwartz, op.cit.; K. Wu, op.cit., s. 583.

⁵³ C. Barnes, op.cit., s. 170.

⁵⁴ G. Young, L. McLaren, M. Maden, *Delivering a MOOC for literature searching in health libraries: evaluation of a pilot project*, „Health Information and Libraries Journal” 2017, t. 34, s. 312–318, doi: 10.1111/hir.12197.

⁵⁵ M. Schwartz, op.cit.

internetowych, statystyki, programowania, nauczania, komunikacji, wystąpień publicznych, języka angielskiego i wielu innych)⁵⁶. Kerry Wu postuluje wręcz, by dyrektorzy bibliotek zachęcali pracowników do uczestniczenia w tej formie kształcenia, dzielenia się doświadczeniami z kolegami oraz żeby traktowali udział w kursach MOOC jako rodzaj rozwoju zawodowego przy awansach, nagradzaniu itp.⁵⁷.

Kursy MOOC mogą być też elementem kształcenia bibliotekarzy na poziomie wyższym – wykorzystywane (polecane studentom) w całości lub do prowadzenia zajęć wspomnianą na wstępie metodą tzw. odwróconej klasy.

Z ciekawych przykładów MOOC-ów stworzonych z myślą o bibliotekarzach warto przytoczyć:

- Copyright for Educators & Librarians (<https://www.coursera.org/learn/copyright-for-education>) – kurs z zakresu prawa autorskiego Stanów Zjednoczonych dla bibliotekarzy i nauczycieli, trwający 4 tygodnie (2–3 godziny nauki tygodniowo), z testem końcowym i płatnym certyfikatem,
- Research Data Management and Sharing (<https://www.coursera.org/learn/data-management>) – kurs z zarządzania danymi badawczymi, trwający 5 tygodni, z płatnym certyfikatem,
- Digital library in principle and practice (https://platform.europeanmoocs.eu/course_digital_library_in_principle_a) – kurs dla bibliotekarzy zajmujących się bibliotekami cyfrowymi,
- Library Advocacy Unshushed: Values, Evidence, Action (<https://www.edx.org/course/library-advocacy-unshushed>) – 6-tygodniowy kurs z zakresu rzecznictwa dla bibliotekarzy, przygotowany przez Wydział Informacji Uniwersytetu w Toronto; wprawdzie nie jest już prowadzony, ale został zarchiwizowany i można przeglądać jego zawartość i wykonywać niektóre quizy.

Wnioski

Obserwując rozwój metod i form kształcenia na poziomie wyższym, łatwo stwierdzić, że procesy te będą miały miejsce w dużej mierze w przestrzeni wirtualnej. W przypadku kursów MOOC biblioteki nie tylko mogą

⁵⁶ R. Kuri, O. Maranna, *MOOCs: A new platform for LIS Professional Development*, w: *8th KSCL Conference on Libraries with no boundaries, Kuvempu University, Shimoga, February 16th & 17th 2017*, <http://eprints.rclis.org/32396/> [dostęp: 31.07.2019]; M. Schwartz, op.cit.; K. Wu, op.cit., s. 584.

⁵⁷ K. Wu, op.cit., s. 584.

zapropnować dostarczanie nowych usług w tej formie, ale też powinny odegrać istotną rolę w rozwoju MOOC-ów na swoich uczelniach, pomagając w ustalaniu statusów prawnych treści kursów, promując otwarte zasoby naukowe i edukacyjne, wspierając wykładowców w tworzeniu kursów czy monitorując na bieżąco realizację kursów w poszukiwaniu najlepszych praktyk. Ważnym aspektem zaangażowania bibliotekarzy w kursy MOOC jest także możliwość ich rozwoju zawodowego przez udział w kursach podnoszących kwalifikacje w wielu dziedzinach. Często podkreślaną kwestią jest ogromna liczba słuchaczy tych kursów. Pojawia się w związku z tym pytanie, czy powinna się ona przełożyć na liczbę użytkowników biblioteki⁵⁸. Z pewnością nie w przypadku wszystkich kursów, ale problem należy mieć na uwadze, planując włączenie biblioteki w nurt kursów MOOC. Zaangażowanie bibliotekarzy w rozwój kursów MOOC niesie również im samym wiele korzyści, z których bardzo istotna z punktu widzenia wizerunkowego jest lepsza współpraca z pracownikami uczelni i ukazanie dzięki niej potencjału bibliotekarzy. Doświadczeni w pracy z MOOC-ami podkreślają również korzyści z międzybibliotecznej współpracy krajowej i międzynarodowej. Bardzo ważna jest też szansa na promowanie otwartych zasobów i otwartych licencji. Wszystkie te korzyści, włącznie z nowymi doświadczeniami i umiejętnościami pracowników bibliotek, należy uznać za bardzo wartościowe, nawet gdyby okazało się, że kursy MOOC to tylko przemijająca moda.

Bibliografia

- Ahlberg C., *Moocs at Karolinska Institutet University Library*, „Insights” 2014, t. 27 (2), s. 160–165, doi: 10.1629/2048-7754.116.
- Barnes C., *MOOCs: The Challenges for Academic Librarians*, „Australian Academic & Research Libraries” 2013, t. 44, nr 3, s. 163–175, doi: 10.1080/00048623.2013.821048.
- Cervone H.F. *Three trends in higher education and their potential impact on information agencies*, „OCLC Systems & Services: International digital library perspectives” 2015, t. 31, z. 1, s. 7–10, doi: 10.1108/OCLC-10-2014-0034.
- Diagnoza szkolnictwa wyższego. Program rozwoju szkolnictwa wyższego do 2020 r. Część III. Diagnoza szkolnictwa wyższego*, red. J. Górniak, Warszawa: Fundacja Rektorów Polskich, Konferencja Rektorów Akademickich Szkół Polskich 2015.
- Gaebel M., *MOOC masowe otwarte kursy online*, Warszawa: Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji 2014, <http://czytelnia.frse.org.pl/media/mooc-michael-gaebel-eua-frse.pdf> [dostęp: 31.07.2019].

⁵⁸ H. Gore, op.cit., s. 14; C. Barnes, op.cit., s. 169.

- Gore H., *Massive Open Online Courses (MOOCs) and Their Impact on Academic Library Services: Exploring the Issues and Challenges*, „New Review of Academic Librarianship” 2014, t. 20 (1), s. 4–28, doi: 10.1080/13614533.2013.851609.
- Gurba K., *MOOC: historia i przyszłość*, Kraków: Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Wydawnictwo Naukowe 2015, doi: 10.15633/9788374384711.
- Kaushik A., Kumar A., *Periodical literature on MOOCs and LIS domain*, „International Journal of Information Dissemination and Technology” 2015, t. 5 (1), s. 37–40.
- Kettunen T., Weimer K., Vainikka V., Helminen P. *Information Seeking MOOC Goals at the University of Helsinki*, „Nordic Journal of Information Literacy in Higher Education” 2019, nr 1, doi: 10.15845/noril.v11i1.2787.
- Kuri R., Maranna O., MOOCs: A new platform for LIS Professional Development, w: 8th KSCL Conference on Libraries with no boundaries, Kuvempu University, Shimoga, February 16th & 17th 2017, <http://eprints.rclis.org/32396/> [dostęp: 31.07.2019]
- Masowy otwarty kurs online*, https://pl.wikipedia.org/wiki/Masowy_otwarty_kurs_online [dostęp: 31.07.2019].
- Muczyński B., *Trendy oraz nowe inicjatywy MOOC w Europie*. 2015, <https://www.slideshare.net/bmuczynski/trendy-oraz-nowe-inicjatywy-mooc-w-europie-przegld> [dostęp: 31.07.2019].
- Murray S., *Moocs struggle to lift rock-bottom completion rates*, „Financial Times”, 4.03.2019, <https://www.ft.com/content/60e90be2-1a77-11e9-b191-175523b59d1d> [dostęp: 31.07.2019].
- Next Steps identified in final group discussions*, w: MOOCs and Libraries: Massive Opportunity or Overwhelming Challenge? University of Pennsylvania, 18–19.03.2013, <https://www.oclc.org/content/dam/research/events/2013/03-18moocs-next-steps.pdf> [dostęp: 31.07.2019].
- OpenupEd. Definition Massive Open Online Courses (MOOCs)*. 2015, https://www.openuped.eu/images/docs/Definition_Massive_Open_Online_Courses.pdf [dostęp: 31.07.2019].
- Pappano L., *The year of the MOOC*, „New York Times” 2012, <https://www.nytimes.com/2012/11/04/education/edlife/massive-open-online-courses-are-multiplying-at-a-rapid-pace.html> [dostęp: 31.07.2019].
- Schwartz M., *Massive Open Opportunity*. *Library Journal*, „New York” 2013, t. 138/9, <https://www.libraryjournal.com/?detailStory=massive-open-opportunity-supporting-moocs> [dostęp: 31.07.2019].
- Shah D., *Coursera’s Monetization Journey: From 0 to \$100+ Million in Revenue*, „Class Central MOOC Report”, 22.06.2019, <https://www.classcentral.com/report/coursera-monetization-revenues/> [dostęp: 31.07.2019].
- Shah D., *Six Tiers of MOOC Monetization*, „Class Central MOOC Report”, 17.01.2018, <https://www.classcentral.com/report/six-tiers-mooc-monetization/> [dostęp: 31.07.2019].
- Shah D., *Year of MOOC-based Degrees: A Review of MOOC Stats and Trends in 2018*, „Class Central MOOC Report”, 6.01.2019, <https://www.classcentral.com/report/moocs-stats-and-trends-2018/> [dostęp: 31.07.2019].

- Wright F., *What Do Librarians Need to Know About MOOCs?*, „D-Lib Magazine” 2013, t. 19, z. 3/4, doi:10.1045/march2013-wright.
- Wu K., *Academic libraries in the age of MOOCs*, „Reference Services Review” 2013, t. 41, z. 3, s. 576–587, doi: 10.1108/RSR-03-2013-0015.
- Yanxiang L., *Service Innovations of University Libraries in the MOOC Era*, „2016 8th International Conference on Information Technology in Medicine and Education (ITME)”, Fuzhou 2016, s. 744–747, doi: 10.1109/ITME.2016.0173.
- Young G., McLaren L., Maden M., *Delivering a MOOC for literature searching in health libraries: evaluation of a pilot project*, „Health Information and Libraries Journal” 2017, t. 34, s. 312–318, doi: 10.1111/hir.12197.

LIDIA DERFERT-WOLF

Mass Open On-line Courses (MOOC) – implications and significance for academic libraries of higher education institutions

This article presents the development and characteristic features of mass open on-line courses – MOOC's. Following a short review of the literature of the subject, the author focuses on the issues related to the courses within the context of their actual use by academic librarians and their expected applications in both the development of services offered by libraries, prospective co-operation with other units of universities and in-house professional self-development and training.

Keywords: mass open online courses MOOC; academic libraries; library education.

Tekst wpłynął do Redakcji 5 sierpnia 2019 roku.